

человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. – 2006. – № 235–236. – Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2006/0235/nauka01.php>.

© *Ольга Диденко*
(Киев)

РАЗВИТИЕ МЕТОДОВ ЧАСТИЧНОГО НАБЛЮДЕНИЯ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ Р.М. ОРЖЕНЦКОГО

В работе исследуется развитие методов частичного наблюдения в контексте научного наследия Р.М. Орженцкокого.

Ключевые слова: Р.М. Орженцкий, частичное наблюдение, избирательное наблюдение, статистическая наука, Н.В. Птуха, прямое наблюдение.

© *Olga Didenko*
(Kyiv)

DEVELOPMENT OF THE METHODS FOR PARTIAL OBSERVATIONS IN A SCIENTIFIC HERITAGE R.M. ORZHENTSKII

The paper deals with the use of development of methods for partial observation in the context of scientific heritage R.M. Orzhentskii.

Key words: Partial observation, election observation, R.M. Orzhentskii, statistical science, M.V. Ptukha, direct observation.

До редакції надійшла 10.01.2013.

УДК 929 Єремєєв

© *Сергій Чернецький*
(Переяслав-Хмельницький)

ПРОФЕСОР І.М. ЄРЕМЕЄВ У СПОГАДАХ КОЛИШНЬОГО ДИРЕКТОРА МИРОНІВСЬКОЇ СЕЛЕКЦІЙНОЇ СТАНЦІЇ І.К. БОБИРА

Через спогади колишнього директора Миронівської селекційної станції І.К. Бобира розкриваються окремі нові сторінки біографії та наукових досягнень відомого вченого-селекціонера, професора І.М. Єремєєва.

Ключові слова: І.М. Єремєєв, І.К. Бобир, селекція, Миронівська селекційна станція, пшениця, сорт «Українка», наукова діяльність.

Професор Іван Максимович Єремєєв – видатний вчений, новатор у галузі селекції та рослинництва. Народився він 19 січня 1887 р. у м. Ромни колишньої Полтавської губернії. У 1892 р. помер його батько. Мати з п'ятьма дітьми на руках, серед яких Іван був найстаршим, змушена була переїхати в м. Курськ. Там у 1904 р. він закінчив реальне училище, вступив до Харківського технологічного інституту. Однак у 1907 р., через переслідування за революційну діяльність, навчання І. Єремєєва було перерване і він емігрував до Швейцарії, згодом – у Францію. У 1907–1909 рр. юнак закінчив агрономічний інститут при природничому факультеті університету в м. Нансі, що неподалік від Парижа. Жив молодий І. Єремєєв на кошти від співпраці з російськими сільськогосподарськими журналами, в яких в основному під псевдонімом Іван Максимов публікував наукові статті, огляди і замітки з плодівництва, городництва і фітопатології [2, с. 426–427]. Одночасно продовжував навчання, відвідуючи курси лекцій у Пастерівському інституті, Сорбонському університеті та Ботанічному саду по 1912 р. У 1912–1915 рр. працював агрономом дослідної станції в Топчедері (Сербія).

3 січня 1916 р. і до закриття її восени того ж року працював помічником директора Іванівської селекційно-дослідної станції. Потім був заарештований, відправлений в Харківську в'язницю і засуджений, але виправданий на суді через відсутність вагомих доказів вини.

У травні 1917 – жовтні 1929 рр. працював на Миронівській дослідній станції, де керував роботою з селекції пшениці, а потім завідував відділом селекції та насінництва озимої пшениці, вівса і цукрових буряків. Із 1922 р. одночасно читав лекції в Масловському сільськогосподарському технікумі, який пізніше за його активної участі був перетворений в інститут селекції і насінництва імені К.А. Тімірязєва.

За безпосередньої участі І.М. Єремєєва та під його керівництвом виведені й впроваджені у виробництво два сорти пшениці та два сорти вівса, з яких озима пшениця «Українка 0246» незабаром стала найбільш поширеним сортом у нашій країні. Про цей сорт Іван Максимович опублікував в 1928 р. монографічний нарис, який по праву можна вважати класичним. Він навів результати досліджень, проведених з «Українкою

0246» на численних дослідних станціях країни, зазначив до найменших дрібниць її особливості, однаково об'єктивно показав переваги й недоліки сорту. Дуже прозоро були визначені ним завдання селекції пшениці на майбутнє.

І.М. Єремєєв вважав, що, навіть, маючи універсальні сорти, подібні «Українці 0246», слід орієнтуватись на такі з них, які найбільше відповідають конкретним життєвим умовам в окремих ґрунтово-кліматичних районах. У середині 30-х років ХХ ст. сорт «Українка 0246» висівався на площі 6,5 млн. га, експонувався на Лейпцизькому ярмарку, набув поширення в інших країнах, став гордістю радянської селекції [5, с. 132–133].

У жовтні 1929 р. Іван Максимович перейшов на постійно працювати до Масловського інституту в зв'язку з обранням його професором і завідувачем кафедрою селекції та насінництва [4, с. 7]. Однак його ділові зв'язки з Миронівською дослідною станцією тривали.

Зазначимо, що для І.М. Єремєєва не існувало мовних бар'єрів. Будучи росіянином, він чудово знав українську мову, досконало володів англійською і французькою, самостійно користувався літературою на німецькій і сербській мовах.

Серед учнів І.М. Єремєєва з Масловського інституту слід виділити Ф.Г. Кириченка, В.Н. Ремесла, П.Ф. Гаркавого, В.І. Дідуся, які згодом стали видатними селекціонерами країни.

Протягом 1931–1933 рр. Іван Максимович працює у Всесоюзному НДІ цукрової промисловості завідуючим відділом селекції небурякових культур і керує селекційною і насінницькою роботою мережі дослідних станцій Головцукру.

На запрошення академіка М.І. Вавилова з 1934 по листопад 1941 рр. І.М. Єремєєв працював у системі Всесоюзного інституту рослинництва (ВІР). Під його наглядом було виведено декілька сортів озимої та ярої пшениці, гороху, гречки. Під керівництвом вченого успішно захистили кандидатські дисертації його аспіранти.

1935 р. вийшло двотомне видання «Теоретичні основи селекції» під редакцією академіка М.І. Вавилова. Серед співавторів першого тому був і професор І.М. Єремєєв.

1936 р. кваліфікаційна комісія ВАСГНІЛ присвоїла І.М. Єремєєву науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук за сукупністю опублікованих робіт без захисту дисертації та вчене звання дійсного члена інституту (ВІРа).

Держкомісія СРСР із сортовипробування в 1937 р. затвердила за І.М. Єремєєвим 50% авторства по виведенню сорту «Українка 0246», а Наркомзем СРСР встановив відповідну грошову премію.

У 1939 і 1940 рр. Іван Максимович був учасником Всесоюзної сільськогосподарської вистав-

ки, де нагороджений малою Золотою медаллю та затверджений кандидатом на участь у ній в 1941 р.

Працюючи у ВІРі, І.М. Єремєєв читав лекції студентам-заочникам Ленінградського університету, слухачам курсів підвищення кваліфікації керівних працівників, головам колгоспів і директорам радгоспів, селекціонерам, агрономам-насіннезнавцям, агрономам-апробаторам, керував роботою студентів-практикантів.

З листопада 1943 р. у зв'язку з блокадою Ленінграда і до її ліквідації в 1944 р. Іван Максимович призначається заступником директора Північно-Двінської селекційної станції Архангельської області та керівником відділу селекції пшениці. Після завершення війни повертається на Ленінградську селекційну станцію на посаду заступника директора з наукової частини.

У 1945 р. на конкурсній основі Івана Максимовича обрано завідувачем кафедри селекції і насінництва Білоцерківського сільськогосподарського інституту, нагороджено медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Рішенням ВАК СРСР 1946 р. І.М. Єремєєву видані дипломи доктора сільськогосподарських наук і професора.

1951–1957 рр., працюючи завідувачем і професором кафедри рослинництва і селекції Уманського сільськогосподарського інституту, Іван Максимович брав участь у роботі ВДНГ СРСР.

У 1956 р. І.М. Єремєєву вручена медаль на честь 100-річчя І.В. Мічуріна, а сорт «Українка 0246» затверджений міжнародним стандартом сильних пшениць ООН. Вчений продовжував працювати над покращенням сорту «Українка 0246». У той час вона займала площу посівів понад 300 тис. га.

Інститут клопотав про нагородження Івана Максимовича за довголітню бездоганну роботу в науково-дослідних установах та вузах Орденом Трудового Червоного Прапора. На превеликий жаль, незадовго після вшанування 70-річного ювілею, 2 лютого 1957 р. Іван Максимович помер. 4 лютого він був похований на Софійському кладовищі в Умані, поруч з дружиною.

І.М. Єремєєв дуже багато встиг зробити: залишив сорти, технології, наукові розробки, але в історію селекції він ввійшов саме як автор «Українки» [3, с. 4]. Цей сорт відомий селекціонерам усього світу. Колосся саме цієї пшениці увічнене на полотнах Катерини Білокур. У історії вітчизняного хліборобства цьому сорту належить особливе місце: він залишався у виробництві півстоліття – небувалий термін!

У особі І.М. Єремєєва вітчизняна агрономія мала великого вченого, який, розвиваючи науково-дослідну справу з теоретичних і методичних

питань селекції, внутрішньовидової гібридизації, отримання чистих ліній, здобув світове визнання.

Про І.М. Єремеева збереглася низка спогадів. Найгрунтовнішими з них є спогади колишнього директора Миронівської селекційної станції в 1926–1932 рр. І.К. Бобира. Вони доповнюють і збагачують біографію відомого вченого І.М. Єремеева. Спогади дійшли до нас завдяки М.А. Ільченку, який майже в 100-річному віці довів їх до загалу. Нижче подаємо їх зміст:

«Моє знайомство з професором Іваном Максимовичем Єремеевим розпочалось з першої зустрічі в Маслівському сільськогосподарському технікумі в 1921–1922 навчальному році. Тоді Іван Максимович керував відділом селекції Миронівської селекційної станції. Основну роботу по індивідуальному відбору коренів цукрових буряків на цукристість, так звану поляризаційну кампанію, в тому році проводили не на селекційній станції, а в технікумі. Тривала вона кілька тижнів. Всі роботи з усього комплексу операцій аналізу коренів проводили студенти технікуму. Я на початку кампанії захворів брюшним тифом і брав участь лише в другій її половині. Слід відмітити, що для студентів це була практика з селекції цукрових буряків, яку рідко можна було побачити навіть у найпрестижніших вузах. Керував кампанією Іван Максимович.

З нагоди закінчення кампанії влаштували вечір з концертом студентської самодіяльності і гумористичними виступами. Пригадується наступне:

1. Телеграма: «Наш кореспондент з Маслівки сповіщає, що успішному завершенню поляризаційної кампанії сприяли свині селян-сусідів, які з'їдали частину коренів без аналізу на цукристість».

2. Колективне співчуття студенту Киризію, який переносючи бутель із свинцевим цукром упустив її, вона розбилась і залила всю кімнату: «Не хвилюйся, друже, адже основне призначення скляного посуду – розбиватися».

У 1922–1923 навчальному році Іван Максимович приїздив у Маслівку читати лекції з селекції. З цього часу і до 1926 року, коли мене було призначено працювати у відділі землеробства Миронівської селекційної станції, чогось особливого не пригадую.

З 1926 по 1932 рр. у Миронівській селекційній станції я пройшов шлях від стажера до директора станції і до закінчення роботи Івана Максимовича завідувачем відділу селекції зустрічались з ним щоденно. Пам'ятаю, що колеги, особливо, відділу селекції називали його «Тривога», думаю тому, що він, як ніхто інший, своєчасно і безпомилково реагував на різні події, особливо негативні, волонтариські, яких інші не помічали, або робили вигляд, ніби не помічають.

У відділі він був вимогливим і переконував, що в селекційній роботі немає дрібниць.

Багато зусиль він приклав до створення механізованої потокової лінії масового індивідуального аналізу коренів на цукристість.

Пригадую як в 1928 році з ініціативи заступника директора станції К.Г. Кирилюка вирішувалась проблема розукрупнення відділів селекції, захисту рослин та інших і створення секцій.

Виникло це питання у зв'язку з бажанням окремих спеціалістів отримати більше самостійності. У відділі селекції також велась робота з виведенням сортів цукрових буряків, озимої пшениці, вівса і, звичайно, селекціонери цих культур домагались самостійності. Дискусія тривала майже півроку. Керівники відділів і директор станції не підтримували ідеї розукрупнення відділів. Вирішення цього питання було перенесене в Сортонасінницьке Управління Головцукру в Києві. Після детального обговорення, в якому брали участь також співробітники інших селекційних станцій, вирішили розукрупнити відділи і створити секції з окремих культур і спеціальностей в усіх селекційних станціях Головцукру. На цій нараді я виступав за розукрупнення відділів, але наші особисті стосунки від цього не погіршали. Іван Максимович поважав думки інших, навіть коли вони не співпадали з його думкою.

В 1932 році мене направили в Алтайський край для організації селекційної станції по цукровому буряку і керівництва нею. А тому зустрівся з Іваном Максимовичем тільки в 1954 році у Верхняцькій селекційній станції. Обнялись, поцілувались і роз'їхались, я – до Москви, а він – до Умані.

Ось такі мої житейські спогади про Івана Максимовича. Оцінюючи його діяльність у Миронівській селекційній станції, вважаю, що головним досягненням у житті Івана Максимовича є співавторство у створенні неперевершеного впродовж трьох десятиріч сорту озимої пшениці Українка 0246.

Його участь у створенні сорту не лише в тому, що він провів заключні роботи з різних випробувань сорту, але головне, що він широко впровадив цей сорт у виробництво.

Історія цього знаменитого сорту така. В 1915 році під керівництвом В.Є. Жолткевича у посівах сортів Банатка і Гор-Конкур були відібрані колосся, кращі зернівки яких у кількості 30 штук були висіяні в розсаднику.

Перший осінній посів 1916 року провела практикантка Р.І. Борю, оскільки В.Є. Жолткевич був мобілізований на війну. Весною 1917 року цей посів був у такому жалюгідному стані, що адміністрація станції вирішила

його забракувати. Але за проханням Л.І. Ковалевського розсадник залишили і провели необхідні спостереження та дослідження. Збирання і облік урожаю та всі наступні роботи по селекції сорту проводив І.М. Єремєєв.

У 1917–1918 році №246 виявився найзимоустійкішим. Весною його стан оцінювався на «4+» бали.

В умовах ще суворішої зими 1918–1919 року № 246 виявився також найзимоустійкішим і найурожайнішим.

У 1919–1920 році насіння № 246 висіяли також і на ділянці розмноження понад гектар. Результати були найкращі і № 246 отримав офіційну назву Українка 0246 згідно побажання організатора і першого директора станції С.Л. Франкфурта.

В дальнішому сортовипробування проводилось в Іванівській, Іллінецькій і Полтавській станціях.

18 червня 1923 року в Сортонасінницькому Управлінні Українка 0246 була офіційно визна-

на сортом. Цього ж року вона експонувалась на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в Москві. Вона була віднесена до універсальних сортів як урожайний і посухостійкий сорт придатний для вирощування на Лівобережжі і Правобережжі України. І нині Українка 0246 є одним з кращих сортів серед озимих пшениць за якістю зерна і хлібопекарними якостями.

Заміна місцевих сортів на Українку 0246 за 1925–1927 роки забезпечила додатковий збір зерна 277 тисяч тонн. Такий висновок у той час зробили провідні вчені в галузі сільського господарства.

У наш час потрібно визнати, що Українка 0246 є значним досягненням сільського господарства за радянських часів і важливим етапом на шляху нових досягнень.

Миронівська станція і селекціонер Іван Максимович Єремєєв може сказати «Я зробив, що міг, а хто може, нехай зробить краще» [1, с. 88–90].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бобир І.К. Спогади про І.М. Єремєєва / І.К. Бобир // Сучасні інтенсивні сорти і сортові технології у виробництві: Матеріали наук. конф., присв. 120-річчю з дня народження І.М. Єремєєва. – Умань, 2007. – С. 88–90.
2. Борсук Г.Ю. Єремєєв Іван Максимович / Г.Ю. Борсук // Енциклопедія сучасної України. У 25-ти т. – Т. 9: Е-Ж. – К., 2009. – С. 426–427.
3. Даниленко О. Професор І.М. Єремєєв і його Українка уславили нашу Вітчизну // Черкаський край. – 2007. – 25 квіт. – С.4.
4. Спеціальна селекція польових культур: Навчальний посібник / В.Д. Бугайов, С.П. Васильківський, В.А. Власенко та ін.; за ред. М.Я. Молоцького. – Біла Церква, 2010. – 368 с.
5. Чернецький С. «Українка 0246» та світове визнання І.М. Єремєєва / С. Чернецький // Сучасна молодіжна наука в Україні: Зб. наук. ст. за матеріалами IV міжвуз. наук. конф. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 2. – С. 130–134.

© *Сергей Чернецкий*
(*Переяслав-Хмельницький*)

ПРОФЕССОР И.М. ЕРЕМЕЕВ В ВОСПОМИНАНИЯХ БЫВШЕГО ДИРЕКТОРА МИРОНОВСКОЙ СЕЛЕКЦИОННОЙ СТАНЦИИ И.К. БОБИРЯ

В воспоминаниях бывшего директора Мироновской селекционной станции И.К. Бобиря раскрываются отдельные новые страницы биографии и научных достижений известного ученого-селекционера, профессора И.М. Еремеева.

Ключевые слова: И.М. Еремеев, И.К. Бобирь, селекция, Мироновская селекционная станция, пшеница, сорт «Украинка», научная деятельность.

© *Sergiy Chernetsky*
(*Pereyaslav-Khmelnytsky*)

PROFESSOR I. M. YEREMEYEV IN THE MEMOIRS OF THE FORMER DIRECTOR OF I. K. BOBYR MYRONIVSKA BREEDING STATION

There is revealed some new pages of biography and academic achievements of the famous scientist and breeder, Professor I. Yermeyev, through the memories of the former director of I.K. Bobyr Mironovskaya Breeding Station.

Keywords: I.M. Eremeev, I.K. Bobyr, selection, Myronivska Breeding Station, wheat, cultivar «Ukrainian», scientific activity.

До редакції надійшла 1.02.2013.